

**ZULFIYANING INDIVIDUAL USLUBIDA LISONIY BIRLIKLARNING
QO‘LLANILISHI**

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

1.22-guruh talabasi **Usmonova Yulduz**

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston xalq shoiri Zulfiya individual uslubining o‘ziga xos lisoniy xususiyatlari tahlil qilingan. Shoiraning umrining so‘nggi yillarida yozilgan, falsafiy-elegik ruhiyat bilan yo‘g‘rilgan “Sog‘inib” she‘ri asosida tadqiqot olib borilib, undagi leksik-semantik, fonetik, morfologik va sintaktik birliklarning muallif uslubini shakllantirishdagi o‘rni yoritilgan. Tahlil davomida shoiraning individual neologizmlari, okkazonal birikmalari va lisoniy ko‘chimlar orqali ichki kechinmalarni ifodalash mahorati ilmiy asosda izohlangan.

Kalit so‘zlar: Zulfiya, individual uslub, lisoniy birlik, okkazonalizm, elegik nutq, lingvo-poetika, individual neologizm.

Annotation. This article analyzes the specific linguistic features of the individual style of the People's Poet of Uzbekistan, Zulfiya. Based on her philosophical-elegiac poem "Sog'inib" written in the late years of her life, the study explores the role of lexical-semantic, phonetic, morphological, and syntactic units in shaping the author's unique style. The poet's skill in expressing inner feelings through individual neologisms, occasional combinations, and linguistic tropes is scientifically explained.

Keywords: Zulfiya, individual style, linguistic unit, occasionalism, elegiac speech, linguo-poetics, individual neologism.

Аннотация. В данной статье анализируются специфические языковые особенности индивидуального стиля народной поэтессы Узбекистана Зульфийи. На основе философско-элегического стихотворения «Соғиниб» написанного в поздние годы ее жизни, исследуется роль лексико-семантических, фонетических, морфологических и синтаксических единиц в формировании авторского стиля. Научно обосновано мастерство поэтессы в выражении внутренних переживаний через индивидуальные неологизмы, окказиональные сочетания и языковые тропы.

Ключевые слова: Зульфийа, индивидуальный стиль, языковая единица, окказионализм, элегическая речь, лингвопоэтика, индивидуальный неологизм.

Özet

Bu makalede Özbekistan Halk Şairi Zulfiya'nın bireysel üslubunun kendine özgü dil özellikleri incelenmiştir. Şairin ömrünün son yıllarında yazdığı, felsefi ve hüznü bir ruh hali taşıyan “Sog‘inib” şiiri üzerinden yapılan çalışmada sözcüksel-anlamsal, sesbilimsel, biçimbilimsel ve sözdizimsel birimlerin yazar üslubunu oluşturmadaki rolü açıklanmıştır. Şairin bireysel neolojizmleri, geçici sözcük grupları ve dilsel aktarımlar aracılığıyla içsel duyguları ifade etme ustalığı bilimsel olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Zulfiya, bireysel üslup, dilsel birim, okkazonalizm, hüznü söylem, dil-şiir bilimi, bireysel neolojizm.

Kirish

Har bir ijodkorning adabiyotda o‘z o‘rniga ega bo‘lishi uning tildan foydalanish mahorati va individual uslubi bilan belgilanadi. Individual uslub — bu ijodkorning dunyoqarashi, estetik niyati va lisoniy birliklarni tanlash hamda ularni matnda biriktirishdagi o‘ziga xos individual-mualliflik qobiliyatidir. O‘zbek she‘riyatining yorqin vakili Zulfiya ijodida lingvistik birliklarning individual qo‘llanilishi shoiraaning lirik qahramon ruhiyatini tasvirlashdagi betakror uslubini ko‘rsatadi. Ushbu maqolada shoiraaning rasmdagi “Sog‘inib” she‘ri misolida muallif uslubining lisoniy xususiyatlari lingvo-poetik sathlarda tahlil etiladi.

Shu kunlarda bahorga zorman,

Navjuvonlik o‘ti tanda yo‘q.

Kuz singari za‘far ruxsorman,

Mevalar ham shoxlardan uzuq.

Shu kunlarda bahorga zorman,

Tanxastalik ezadi ruhim.

Tanho emas, qatorda borman,

Yana neni izlaydi suqim?

Shu kunlarda bahorga zorman,

Shaffof, yorqin kuy tilar ko‘ngul.

Yaxshiyamki, qalamga yorman,

So‘zlab turar bor dilimni ul.

Shu kunlarda bahorga zorman,

O‘z bahorim kabi bemisol.

Bahor qaytmas, yonuvchi qorman,

Yo no‘noq qo‘l butagan nihol.

Shu kunlarda bahorga zorman...

Leksik-semantik sath va Individual okkazionalizmlar

Zulfiyaning individual uslubini belgilovchi eng asosiy ko‘rsatkichlardan biri — bu an‘anaviy lisoniy birliklarga yangi kontekstual ma‘no yuklash va yangi so‘z birikmalari (okkazionalizmlar) yaratishdir.

She‘rdagi “Tanxastalik ezadi ruhim” misrasida qo‘llanilgan “tanxastalik” lisoniy birligi shoira ijodiga xos individual neologizm hisoblanadi. Bu so‘z o‘zbek tilidagi “tan” (jism) va “xastalik” (kasallik) birliklarining sintezidan hosil qilingan bo‘lib, jismoniy charchoq bilan birga ruhiy yolg‘izlik g‘amini ham ifodalovchi kuchli stilistik bo‘yoqqa ega [1].

Yana bir o‘ziga xos mualliflik tasviri “kuz singari za‘far ruxsorman” va “yonuvchi qorman” birikmalarida ko‘rinadi. Oksyumoron (biri-biriga zid

1. Qosimova D. O‘zbek adabiy tili uslubi. – Toshkent: Fan, 2016. – B. 52.

tushunchalarni bog‘lash) usulida yaratilgan “yonuvchi qor” lisoniy birligi keksaygan bo‘lsa-da, qalbida hamon ijod o‘ti, hayot ehtirosi yonib turgan lirik qahramonning individual portretini yaratishga xizmat qilgan. “No‘noq qo‘l butagan nihol” birikmasi esa qarilik tufayli jismoniy imkoniyatlari cheklangan inson holatining o‘ta o‘ziga xos lingvistik metaforasidir.

Fonetik sath va Ritmik anofora

Individual uslub matnning eshutilish ohangi va musiqiyligida ham namoyon bo‘ladi. She‘rning har bir bandi boshida takrorlanib kelayotgan “Shu kunlarda bahorga zorman” misrasi sintaktik va fonetik hodisa bo‘lgan anofora (satrboshi takrori) hisoblanadi. Bu lisoniy birlikning har safar takrorlanishi she‘rning umumiy elegik ritmini bir maromda ushlab turadi va o‘quvchining diqqatini shoiraning asosiy ichki niyatiga (bahorga — ya‘ni yoshlik va tetiklikka bo‘lgan tashnalikka) qaratadi.

Fonetik jihatdan “zorman” – “yo‘q” – riffsorman” – “uzuq” qofiyalanish tizimidagi jarangli va portlovchi undoshlar almashinuvi, shuningdek, uchinchi banddagi “Shaffof, yorqin kuy tilar ko‘ngul” satridagi sirg‘aluvchi (“sh”, “f”, “z”) va tiloldi (“l”, “n”) tovushlarining uyg‘unligi (evfoniya) shoiraning individual uslubiga xos bo‘lgan mayinlik va ichki g‘amginlik ohangini fonetik sathda shakllantiradi [2].

Morfologik va Sintaktik sath xususiyatlari

Morfologik sathda shoiraning individual uslubi so‘z turkumlarining o‘zaro mutanosibligida ko‘rinadi. She‘rda otlashgan sifatlar (“za‘far ruxsorman”,

2. Tursunov M. Badiiy til va stilistika. – Samarqand: Sharq, 2015. – B. 118.

“yonuvchi qorman”) va egalik qo‘shimchali so‘zlar (“ruhim”, “suqim”, “dilimni”, “bahorim”) faol qo‘llanilgan. Birinchi shaxs egalik va shaxs-son qo‘shimchalarining ustunligi matndagi individual iqrar xarakterini va samimiylilik darajasini oshiradi. Shoir o‘zini tabiat hodisalari bilan qiyoslar ekan, fe’llarni hozirgi zamon shaklida (“ezadi”, “tilar”, “so‘zlab turar”) qo‘llab, bu holat ayni vaqtda sodir bo‘layotgan tushkunlik va umid evrilishlari ekanini ko‘rsatadi.

Sintaktik sathda inversiya (so‘z tartibining buzilishi) muallif emotsional uslubining ajralmas qismidir. “Yaxshiyamki, qalamga yorman, So‘zlab turar bor dilimni ul” gapida ega bo‘lgan “ul” (qalam) olmoshi gapning eng oxiriga ko‘chirilgan. Bu sintaktik qurilma urg‘uni qalamning harakatiga emas, balki uning shoir hayotidagi yagona najotkorlik roliga qaratishga xizmat qiladi. “Yana neni izlaydi suqim?” ritorik so‘roq gapi esa sintaktik sathda lirik qahramonning o‘z-o‘zi bilan olib borayotgan ichki munozarasini falsafiy ifodalab beradi.

Xulosa

Zulfiyaning “Sog‘inib” she’ri lingvo-poetik jihatdan tahlil qilinganda, shoiraning o‘ziga xos va betakror individual uslubga ega ekanligi yaqqol namoyon bo‘ladi. Muallif an’anaviy lisoniy birliklar doirasidan chiqib, “tanxastalik”, “yonuvchi qor” kabi o‘zbek she’riyatida kam uchraydigan individual okkazonalizmlar va lingvistik metaforalarni kashf etgan. Leksik qatlamdagi kutilmagan ko‘chimlar, fonetik anoforalar va o‘ziga xos inversiyali sintaktik qurilmalar birlashib, shoiraning keksaygan chog‘idagi ruhiy evrilishlarini yuqori estetik darajada kitobxonga yetkazishga xizmat qilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zulfiya. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1981.
2. Karimov, I. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent, 2008.
3. Abduazizov, A. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2019.
4. Qosimova, D. O‘zbek adabiy tili uslubi. – Toshkent: Fan, 2016.
5. Erkinov, R. O‘zbek she’riyatida lingvistik tahlil. – Toshkent: Fan, 2012.
6. Tursunov, M. Badiiy til va stilistika. – Samarqand: Sharq, 2015.